

Baltisakslasest õpetlane, kelle mõju kestab tänini

Kes on Tartus Toomemäel käinud, sel pole jäänud märkamata raudaiast ümbritsetud monument, istuv vanahärra, kes osutab sõrmega süles avatud raamatule justkui soovitusena seda lugeda.

RAKKE KODULOOMUUSEUM, VIKIPEEDIA

Maailmakuulus loodus- ja arsti-teadlane Karl Ernst von Baer sündis Piibe mõisas, kus ta veetis ka suure osa oma lapsepõlvest.

Muidugi on monumendil kirilamillid, et see vanahärra maailmakuulus loodus- ja arstiteadlane, nüüdisaegsele embrüoloogiale aluse panija Karl Ernst von Baer.

Ja ilmselt on tema süles mälestusraamat “Teateid härra salanõuniku dr Karl Ernst von Baeri elu ja kirjatööde kohta edastatud tema enda poolt”, mille avaldas Eestimaa rüütelkond tema 50 aasta doktorijuu-beli (doktoritöö “Eestlaste endemilistest haigustest”, eesti keeles 1976, 2012) puhul 1864. aastal ja mis on 2015. aastast ka eesti keeles lugeda.

Teadaolevalt pesevad Eesti Üliõpilaste Seltsi noorliikmed volbriööil Baeri monumendi pead vahuveiniga. 2010. aasta augustis järgis seda tudengitava ka esimest korda Tartu küllastanud Viini kaunite kunstide akadeemia filosoofiaprofessor Andreas Leo Findeisen, kes on Karl Ernst von Baeri järeltulija neljast põlvest.

Aga kui paljud mälestussambast möödunud teavad öelda, et nüüd juba 225 aastat tagasi 28. veebruaril 1792 on seesama Baer tulnud ilmale tollasel Järvamaal Koeru kihelkonnas Piibe mõisas?

Kuigi Baer sündis Eestimaa rüütelkonna peamehe ja maanõuniku Magnus von Baeri pe-

re neljanda lapsena Piibes mõisas, pole tema esimesed mälestused pärit mitte sealt, vaid Lasila mõisast.

Lasila mõis kuulus isa vanemale vennale Karlile, kelle abielu jäi lastetuks. “Kuna mu isa perele oli osaks saanud rikkalik abieluõnn, millel ei paistnud veel niipea lõppu tulevat, onule ja onunaisele aga meeldisid lapsed väga, siis tegi onu isale ettepaneku jagada lapsed vennali-

kult omavahel,” on ta elulooramatuse kirjutanud.

Lasilas veetis Baer seitse esimest eluaastat. Nagu kodu- ja kirjandusloolane Helmut Joonuks Eesti Looduse 1980. aasta veebruarinumbris kirjutab, nähtub sõber Eduard Assmuthile läkitatud kirjadest, et Baer ei unustanud oma Lasila-kodu hilisematelgi aastatel.

Baeri päris kodu Piibe mõisas Järvamaa kagusopis (prae-

gusel ajal jääb Lääne-Virumaale Rakke valda) Endla soostiku põhjaserval. Peahoone, nagu vanemad inimesed mäletavad, on madal ühekorruseline puitehitis. Selle läänepoolsesse otsa on hiljem juurde ehitatud kahekorruseline osa, mida rahvas uusmõisaks nimetas.

1799. aasta suvel töid kasu vanemad Baeri Piibe, kus ta oli rõõmus, et leidis eest vanema venna ja õe ning noorema

venna ja õe, neile lisaks veel ühe temast veidi vanema täditütre.

Baer meenutab: “Hiljem olen avastanud, et mul vedas, et mind tavapärase kooliõpetusega ei koormatud. Nüüd olin saanud kooliküpsiks, mul oli koguni häbi, et ma ei osanud veel lugeda; tahtsin väga lugema õppida, järele jõuda vanemale õele ja vennale, kes tundusid mulle tohutult targad.”

Algas korrapärane õppetöö koduõpetajate käe all, mis kestis kaheksa aastat. Poisid pidid oskama isa kõrval, kes püüdis põllumajandust reformida, ka aiatöid teha.

Tulevase kuulsa bioloogi kujunemisele aitas küllap suuresti kaasa 1803. aastal Piibesse tulnud uus õpetaja, õpingud pooleli jätnud meditsiinitudeng Glanström, kes oli “mitmekülgsest andekas, tal oli juba ülikoolis olnud mitmesuguseid teaduslikke huvisid”.

Kord näinud noor Baer, et õpetaja hoiab ühes käes raamatut ja teises käes paari taime. Kui ta küsis, mis õpetaja teeb, sai ta vastuseks, et otsib taimeid nimesid.

Hiljem selgus, et see iseõppimiseks mõeldud raamat oli botaanika käsiraamat, mille isa Karl Ernstile ka muretsetes. Nii asus Baer koos vanema venna Ludwigiga agaralt botaanikaga tegelema.

Teadaolevalt säilis Baeril tihedalt Piibega kogu elu. Aastatel 1834–1866 pidi ta lisaks pingelisele teaduslikule tööle pärast vend Ludwigiga surma juhtima ka Piibe mõisamajandust. Viimase reisi teinud Baer oma sünnikohta 1876. aastal, mõni kuu enne oma surma.

Algne mälestuskivi kunagise Piibe mõisa asukohas avati 25. septembril 1960. aastal. Suurele maakivile oli raiutud eesti ja vene keeles tekst: “Siin sündis 28. II 1792 vene akadeemik bioloog K. E. Baer”. Uus tahvel kirjaga “Siin sündis 28. II 1792 baltisaksa loodusteadlane Karl Ernst von Baer” pandi kivile 24. augustil 2002. aastal.